

QUBA-XAÇMAZ ZONASI ÇƏMƏN- MEŞƏ TORPAQLARININ XASSƏLƏRİ

Sultanova N.Ə.

*Bakı Slavyan Universiteti
nigarsultanova@mail.ru*

Torpağın münbitliyi həm onun xassələrinin və rejimlərinin məcmusu, həm də torpağın inkişaf etdiyi ekoloji şəraitin kompleksi ilə müəyyən edilir. İnsanın torpağa məqsədyönlü təsir göstərməsi şəraitində onun təbii münbitliyi özünü səmərəli münbitlik formasında göstərir ki, bu da torpaqların təbii münbitliyindən nə dərəcədə rəşional və səmərəli istifadə olunmasından asılıdır.

Müasir dövrdə torpağın münbitliyini təyin edən təbii amillərin məcmusuna insan təsiri olduqca genişdir. Bu təsir həm məqsədyönlü (torpağın becərilməsi, gübrələmə, suvarma, meliorasiya, duzların yuyulması və s.), həm də qeyri-məqsədli (atmosferin və torpağın müxtəlif kimyəvi birləşmələrlə çirklənməsi, ərazilərin hidroloji rejiminin pozulması, su və külək eroziyası və s.) ola bilər.

Tədqiqatlarımız Quba-Xaçmaz zonasının çəmən-meşə tərəvəzaltı torpaqlarında aparılmışdır.

Torpağın xassələri aqrofiziki (sıxlıq, su keçiriciliyi, rütubət qabiliyyəti, hıqroskopik rütubət, struktur, məsaməlilik) və aqrokimyəvi (turşuluq, qida maddələri, tez hidrolizə olunan azot, dəyişdirilə bilən kalium, hərəkətli fosfor) parametrlərindən ibarətdir.

Təhlillərin nəticələri göstərir ki, çəmən-meşə torpaqlarının mexaniki tərkibi əsasən ağır gillicəli olur. Bir çox müəlliflərin tədqiqatlarının nəticələrinə əsasən müəyyən edilmişdir ki, suvarma zamanı zonal torpaqların mexaniki tərkibi ağırlaşır.

Mühüm aqrofiziki göstəricilərdən biri - suya davamlı aqreqatların miqdarıdır ($> 0,25$ mm). Düzgün olmayan suvarma, üzvi və yerli gübrələrdən qeyri-məhdud istifadə, düzgün olmayan əkin dövriyyəsi və s. nəticəsində bu rəqəm azalır. Ona görə də becərilən torpaqlarda əkinçiliyin düzgün idarə edilməsi ilə suya davamlı aqreqatların miqdarı bərpa olunur və artır (53,2-55,6%). Torpağın keçiriciliyi torpağın üzərindən suyun keçməsinə imkan verən xüsusiyyətdir. O, kəmiyyətə zaman vahidində onun səthindən torpağa daxil olan su qatının qalınlığı ilə ifadə edilir. Torpaqların su keçiriciliyinin dəyişməsi mexaniki tərkibindən, aqreqatların suya davamlılığından, kütlə sıxlığından və qələvilikdən asılıdır. Tədqiq olunan qruntların su keçiriciliyi optimaldır və 3,2-4,0 mm/dəq. Təşkil edir.

Bir sıra təbii və antropogen amillərdən (mexaniki tərkibi, üzvi maddələrin ehtiyatı, mədəni və ot bitkilərinin köklərinin miqdarı, tətbiq olunan kənd təsərrüfatı texnologiyası, suvarma rejimi və s.) asılı olaraq,

çəmən-meşə torpaqlarının sıxlığı tədqiqat torpaqlarında geniş şəkildə dəyişir. Torpağın üst qatı ən aşağı sıxlıq ilə xarakterizə olunur və $1,05-1,26 \text{ q/sm}^3$ təşkil edir. Orta hesabla illüvial-karbonat horizontunda sıxlıq adətən artır və $1,37-1,48 \text{ q/sm}^3$ -ə çatır. Torpaq əmələgətirən süxurda sıxlığın göstəricisi süxurların qranulometrik tərkibindən asılıdır. Suvarılan torpaqların şum horizontunda sıxlıq $1,16-1,22 \text{ q/sm}^3$ təşkil edir. Qədimdən suvarılan çəmən-meşə torpaqlarında əkinə yararlı qatda sıxlığının miqdarı kəskin şəkildə $1,45-1,48 \text{ q/sm}^3$ qədər yüksəlir.

Əhəmiyyətli aqrokimyəvi xüsusiyyətlərdən biri udulmuş əsasların Ca:Mg nisbətidir. Məlumdur ki, çəmən-meşə torpaqlarında udulmuş əsasların miqdarı becərilən torpaqlara nisbətən azdır. Mədəniləşmiş çəmən-meşə torpaqlarında Ca:Mg nisbəti $2,2-3,0$ -dır.

Son illərdə çəmən-meşə torpaqlarının intensiv suvarılması ilə əlaqədar profil boyu karbonatların hərəkəti artmışdır. Əkin horizontunda karbonatların miqdarı $8,7-13,0\%$ olur, sonra isə profil boyu artır, torpaq əmələgətirən süxurlarda isə $9-15\%$ təşkil edir.

Tədqiqat obyektinin əsas yerlərində qrunut sularının dərinliyi 10 m -dən aşağıdır. Bu, tədqiqat obyektinin təbii drenaj relyefinə malik olması ilə əlaqədardır ki, bu da qrunut sularının dənizə təbii axınına şərait yaradır.